

# Η σύγχρονη οικονομική κρίση ως πνευματικό πρόβλημα

[Πολιτισμός / Δοκίμια](#)

[Δημήτρης Μπαλτάς, Δρ. Φιλοσοφίας Πανεπιστημίου Αθηνών](#)

**Η σημερινή οικονομική κρίση δεν είναι ένα πρωτοφανές γεγονός. Είναι ίσως πιο τραγικό, επειδή ο άνθρωπος, ύστερα από τον β' παγκόσμιο πόλεμο, πίστεψε ότι δημιούργησε ένα κόσμο διαρκούς αναπτύξεως, οικονομικής σταθερότητας, κοινωνικής ισορροπίας και πολιτικής ειλικρίνειας.**

Στην παρούσα αναφορά θα φανεί ότι η οικονομική κρίση σήμερα, όπως και άλλοτε, δεν είναι πρόβλημα της οικονομίας, καθ' όσον η πολιτική κρίση δεν είναι απλώς και μόνον πρόβλημα της πολιτικής. Αντιθέτως αποτελούν προβλήματα του πνεύματος, άλυτα μέχρι σήμερα, παρά την τεχνολογική ανάπτυξη που έχει συντελεσθεί κατά τις τελευταίες δεκαετίες. Επιπλέον θα επιχειρηθεί να προσδιορισθεί ποιά είναι η δέουσα συμπεριφορά του ανθρώπου απέναντι στην σημερινή οικονομική κρίση.

Ομολογείται από τους περισσότερους, «ειδικούς» και μη, ότι η σημερινή οικονομική κρίση είναι αποτέλεσμα μιας συμπεριφοράς άλογης, απάνθρωπης και αντικοινωνικής εκ μέρους κυρίως των τραπεζών και των πολυεθνικών εταιρειών. Διότι αυτοί οι οικονομικοί οργανισμοί επέτυχαν την συσσώρευση του πλούτου, δημιουργώντας μία εικονική οικονομία, δια της οποίας εκατομμύρια άνθρωποι υποθήκευσαν την ζωή και το μέλλον τους και παράλληλα χρησιμοποιώντας φθηνό εργατικό δυναμικό από τον «Τρίτο κόσμο». Οι ίδιοι οικονομικοί οργανισμοί κατέστησαν την οικονομία των κρατών και των πολιτών «τυχερό παίγνιο», πράγμα το οποίο ασφαλώς δεν μπορεί να έχει σχέση με τα πραγματικά οικονομικά μεγέθη. Έτσι η καπιταλιστική οικονομία οδήγησε σε μία ανορθολογική οικονομική συμπεριφορά, τα αποτελέσματα της οποίας είναι πλέον παγκοσμίως εμφανή. Δια των τρόπων που αναφέρθηκαν η καπιταλιστική οικονομία διευρύνει συνεχώς το χάσμα πλουσίων και φτωχών καθιστώντας τους φτωχούς φτωχότερους και τους πλούσιους πλουσιότερους. Δεν θα συζητήσω εδώ τις αντιστάσεις της αστικής τάξεως στο χάσμα αυτό που είναι τραγικά περιορισμένες.

Πάντως επιβάλλεται να διευκρινισθεί ότι οι οικονομικές επιλογές των δυτικών κρατών υπήρξαν ατυχείς, όχι επειδή έκαναν εσφαλμένους μαθηματικούς υπολογισμούς, αλλά επειδή περιφρόνησαν τον παράγοντα «άνθρωπο». Ακριβώς

επειδή τα μέσα που χρησιμοποίησαν οι οικονομικοί οργανισμοί είναι κατ' ουσίαν νομιμοφανείς τρόποι εκμεταλλεύσεως και των κρατών και των πολιτών, η σημερινή οικονομική κρίση θα πρέπει να κατανοηθεί ως πρόβλημα πνευματικό και ανθρωπολογικό. Αναφερόμενος στην σχέση του οικονομικού με το πνευματικό πρόβλημα ο Ρώσος φιλόσοφος Ν. Μπερντιάγιεφ έγραφε παλαιότερα ότι «το πρόβλημα του δικού μου ψωμιού είναι πρόβλημα υλικό, αλλά το πρόβλημα του ψωμιού των διπλανών μου, ολόκληρου του κόσμου, είναι πνευματικό και θρησκευτικό πρόβλημα. Ο άνθρωπος δεν ζει μονάχα για το ψωμί, ζει όμως με ψωμί, και πρέπει όλοι οι άνθρωποι να έχουν ψωμί» (*Οι πηγές και το νόημα του ρωσικού κομμουνισμού*, μετ. Ε. Δ. Νιάνιος, Θεσσαλονίκη 1985, σ. 265).

Στο σημείο αυτό τίθεται το ερώτημα ποιό μπορεί να είναι το καθήκον του ανθρώπου απέναντι στην σημερινή οικονομική κρίση. Υπενθυμίζεται ότι κατά τον Ιμμ. Καντ το καθήκον είναι «η αναγκαιότητα μιας πράξης που προκύπτει από σεβασμό για τον ηθικό νόμο» (*Τα θεμέλια της μεταφυσικής των ηθών*, μετ. Γ. Τζαβάρα, Αθήνα 1984, σ. 43). Προφανώς αυτή η αναγκαιότητα του καθήκοντος δεν μπορεί να έχει σχέση σήμερα με νέες, και δήθεν ορθότερες, αριθμητικές πράξεις, οι οποίες μάλιστα συνοψίζονται στην τραγελαφική διατύπωση «εξυγίανση του τραπεζικού συστήματος». Εξ άλλου, η έκφραση περί του «σεβασμού για τον ηθικό νόμο», εάν συσχετισθεί με την σημερινή οικονομική κρίση, θα πρέπει να αφορά, πλέον, στην επιστροφή του ανθρώπου στον άνθρωπο, στην τιμότητα, στην γνήσια θρησκευτικότητα, στον λαϊκό πολιτισμό, στην ιστορική συνείδηση, στην γη. Επειδή η τρέχουσα οικονομική κρίση είναι πρωτίστως πνευματικό και ηθικό πρόβλημα, το καθήκον του ανθρώπου λογικά θα πρέπει είναι πνευματικό και ηθικό.

Ωστόσο, με μία ρεαλιστική και όχι τόσο πεσιμιστική προσέγγιση, τα πράγματα δεν φαίνεται να έχουν τον προσανατολισμό αυτής της επιστροφής, καθ' όσον καταβάλλεται ακόμη προσπάθεια από τους «ειδικούς», δηλαδή αυτούς που δημιούργησαν την ζοφερή για τους λαούς και τα κράτη κατάσταση, να αντιμετωπισθεί και η σημερινή οικονομική κρίση δια οικονομικών τεχνασμάτων και όχι δια του ανθρώπου και χάριν του ανθρώπου.

*Το παρόν άρθρο αναδημοσιεύεται από το περιοδικό «Ευθύνη»*

**<http://bit.ly/17AONfY>**